

PAPA FRANCISCO NIA BULA KONA BA TINAN JUBILEU LARAN SADIA NIAN

1. Jesus Cristo mak Aman nia laran sadia nia oin. Liafuan sira ne'e dehan badak misterio fiar sarani nian. Laran sadia sai buat moris no bele hare iha Jesus Nazare nian, hodi hetan nia an tomak iha nia. Aman nebe "riku iha laran sadia" (Ef 2:4), fo sai ona nia naran ba Moises nudar "Maromak nebe laran sadia no laran diak, neineik atu hirus, nakonnu ho domin no laran metin" (Es 34:6), la para hatudu, ho dalan oi-oin iha otas hotu, nia natureza Maromak nian. Bainhira "tempu los ona" (Gal 4:4), bainhira buat hotu la'o tuir ona nia planu salvasaun nian, nia haruka nia Oan Mane mesak ba mundu, moris hosi Maria Virgem, atu hatudu nia domin mai ita ho dalan lolos ona nian. Ema se deit hare Jesus hare Aman (cf. Jo 14:9). Jesus Nazare nian, ho nia liafuan, nia hahalok no nia An tomak hatudu Maromak laran sadia.

2. Ita presisaa kontempla nafatin misterio laran sadia nian laran sadia. Nia mak be matan ksolok, laran hakmatek no dame. Ita nia salvasaun depende hosi nia. Laran sadia: liafuan ne'e hatudu lolos misterio Santissima Trindade nian. Laran sadia: Maromak nia hahalok ikus no aas liu atu mai hasoru malu ho ita. Laran sadia: ukunfuan abut nebe hela iha ema ida-idak nia fuan nebe hateke ho laran los ba nia maun alin sira iha nia moris laran. Laran sadia: ponte nebe liga Maromak ho ema, hodi loke ita nia fuan ba esperansa hetan domin ba nafatin biar ita mesa ema maksalak.

3. Dala ruma Maromak bolu ita atu hateke ho atensaun liu tan ba laran sadia atu ita bele sai sinal efetivu liu Aman nia hahalok iha ita nia moris. Tan ne'e, ha'u deklara Jubileu Extraordinario Laran Sadia nian ba Kreda, tempu ida iha nebe fair nain sira nia sasin bele sai maka'as liu tan no efetivu liu tan. Tinan Santo ne'e sei loke iha loron 8 fulan Dezembro tinan 2015, Solenidade Imaculada Conceição nian. Loron festa liturgika ne'e fo hanoin mai ita Maromak nia hahalok houri uluk kedas ema nia historia nian. Adao ho Eve sala tiha, Maromak lakohi husik ema mesak deit iha aat nia kbiit laran. Nune'e nia fila oin ba Maria, santa no sala laek iha domin (cf. Ef 1:4), hodi fihir nia nudar Inan ba ema nia Maksoin. Iha sala todan nia oin, Maromak hatan ho laran sadia tomak. Laran sadia nafatin boot liu fali sala, no ema ida la bele limita Maromak nia domin nebe pronto nafatin atu fo perdua. Ha'u sei haksolok hodi loke Odamatan Santu iha loron Solenidade Imaculada Conceição. Iha loron neba, Odamatan Santu sei sai Odamatan Laran Sadia nian. Hosi nia, ema nebe tama sei koko Maromak nia domin nebe konsola, fo perdua, no fo esperansa. Domingo tuir mai, Domingo datolu Adventu nian, Odamatan Santu Catedral Roma nian – katak Basilica São João Latrão nian – sei loke hotu. Iha semana sira nebe tuir mai, Odamatan Santu Basilica sira hotu Santu Padre nian sei loke mos. Iha Domingo ne'e mos, ha'u sei fo sai katak iha Kreda Lokal ida-idak, iha catedral – uma kreda inan fiar nain sira nia iha sira nia fatin– ka, nudar alternativu, iha co-catedral ka uma kreda seluk nebe importante, Odamatan Laran Sadia nian ida sei loke ba Tinan Santu tomak nia laran. Tuir bispo lokal nia hanoin, odamatan hanesan bele loke hotu iha santuariu nebe peregrinu barak ba, tan visita ba fatin santu sira ne'e dala barak liu mak tempu nebe nakonu ho grasa, tan ema hetan dalan ba konversaun. Ne'e duni, Kreda Partikular ida-idak, sei involve an atu moris tuir Tinan Santu ne'e nudar tempu extraordinariu grasa no hafoun an iha espiritu. Nune'e Jubileu sei selebra iha Roma no mos iha Kreda Partikular sira nudar sinal nebe ema hotu hare Kreda nia unidade iha mundu tomak.

4. Ha'u hili loron 8 Dezembro nian tan signifikadu boot iha historia Kreda nian foin lalais ne'e. Ha'u sei loke Odamatan Santu iha aniversariu da limanulu enseramentu Konsiliu Vaticanu II nian. Kreda senti presisa liu atu halo evenntu ne'e moris. Ho Konsiliu, Kreda tama iha etapa foun ninian historia nian. Padre Konsiliares sira senti maka'as, nudar Espiritu Santu nia iis duni, atu koalia ba ema sira nia tempu nian ho dalan nebe lalis liu atu la'o. Muru sira nebe ba tempu naruk resin halo Kreda hanesan fortaleza ida sobu tiha ona no tempu to'o ona atu haklaken Evanjeliu ho dalan foun seluk. Nia etapa foun evanjelisasaun ida deit nebe iha ona houri uluk kedas. Nia mak haka'as an foun ba sarani hotu atu fo sasin ba sira nia fair ho entusiasmu ho konvisaun liu tan. Kreda senti responsabilidade ida atu sai sinal nebe moris Aman nia domin nian iha mundu. Ita hanoin hetan liafuan kmanek São João XXIII bainhira nia loke Konsiliu hodi

hatudu dalan atu la'o tuir: "Ohin Cristo nia kaben hakarak usa aimoruk laran sadia nian liu fali kaer kilat laran to'os nian ... Kreda Catolica, foti aas ahiknulu lialos sarani nian iha Konsiliu Ekumeniku ne'e, hakarak hatudu nia an ba ema hotu nudar inan nebe hadomi; pasiensia barak, laran kmaus, iha kompaisaun ho laran diak ba nia oan sira nebe haketak an".[2] Beato Paulo VI koalio ho hanoin hanesan bainhira nia taka Konsiliu: "Ita hakarak liu atu hatudu oin sa karidade mak karakteristik relijiosa nebe importante liu iha Konsiliu... laloran domin no admirasaun suli sai hosi Konsiliu ba ema nia mundu modernu ne'e. Los duni, kondena tiha doutrina nebe sala, basa karidade, hanesan lialos, esige mos ida ne'e, maibe ba ema ida-idak iha deit liafuan fo hanoin nian, respeitu no domin. Liu fali hateke hodi hatun, tau fali aimoruk nebe fo aten berani; liu fali siik buat aat, tau liamenon fiar malu nian nebe mai hosi Konsiliu ba mundu ohin loron ne'e nian. La respeita deit valor sira mundu modernu nian maibe hahu nia haka'as an, simu nia aspirasaun sira hodi halo mos tan no hawelok ... Punto ida tan nebe ami hato'o hodi kbiit mak ne'e: doutrina riku sira ne'e hotu la'o ba direasaun ida deit, serbi ema, hosi kondisaun naran deit, iha frakesa no nesesidade ida-idak".[3]

Ho sentimentu agradesimentu nian sira ne'e ba buat hotu nebe Kreda simu tiha ona, no ho sentidu responsabilidade ba knaar nebe sei iha oin, ita hakat liu Santu hodi hatene lolos katak Na'i moris hias nia kbiit, nebe fo apoiu nafatin mai ita iha ita nia peregrinasaun, sei tahan ita. Espiritu Santu, nebe leno fiar nain sira nia dalan bainhira sira kolabora iha serbisu salvasaun nian nebe Kristu halo, la'o iha oin hodi tulun Maromak nia povu atu sira bele hare momos laran sadia nia oin.[4]

5. Tinan jubileu sei remata iha solenidade liturjiku Kristu Liurai nian iha loron 20 fulan Novembero tinan 2016. Iha loron ne'e, bainhira ita sei taka Odamatan Santu, ita sei nakonu, uluk knanain, ho sentidu agradesimentu nian ba Santissima Trindade tann nia haraik tiha mai ita tempu extraordinario grasa nian. Ita sei saran Kreda nia moris, ema tomak no mundu tomak ba Kristu Liurai, hodi husu nia atu fakar mai ita ninia laran sadia hanesan mahoben dader nian, atu ema hotu bele serbisu hamutuk atu harii futuru nebe diak liu. Ha'u hakarak tebes katak tinan nebe atu mai ne'e sei nakonu ho laran sadia, atu ita bele sai hodi hasoru ema ida-idak, hodi lori ba nia Maromak nia laran diak no laran kmaus! Mina kose laran sadia nian to'o ba ema ida-idak ba, fiar nain no sira nebe dook hela, nudar sinal katak Maromak nia Reinu Maromak iha ona duni iha ita leet!

6. "Buat los katak Maromak book an ho laran sadia, no nia hatudu nia kbiit wain liu-liu ho dalann ida ne'e".[5] São Tomas Aquino nia liafuan hirak ne'e hatudu katak Maromak nia laran sadia, la'os sinal kbiit laek nian maibe hatudu nia kbiit wain. Tan ne'e liturjia, iha orasaun entrada nian barak, halo ita reza: "Maromak, ita hatudu ita nia kbiit liu-liu iha ita nia laran sadia no fo perdua ..."[6] Iha ema nia historia tomak, Maromak sei sai nafatin ida nebe besik hela, tau matan ba ema, santu no laran sadia. "Pasiensia barak no laran sadia." Liafuan hirak ne'e la'o hamutuk dala barak iha Antigu Testamentu atu hatudu Maromak nia natureza. Ema bele hare nia laran sadia iha nia hahalok barak iha historia salvasaun nian ita nebe nia laran diak boot liu fali kastigu no susar. Ho dalan espesial salmu sira hatudu momos Maromak nia hahalok laran sadia nian: "Nia perdua o nia laran aat tomak, nia fo isinn diak ba o nai moras hotu, nia soi o nia moris hosi rai kuak, nia hafutar o ho nia domin nebe la lakon no nia laran sadia" (S 103:3-4). Salmu seluk tan, hodi hatudu momos liu, koalio kona ba sinal konkretu sira Maromak nia laran sadia nian: "Nia lori justisa ba sira nebe ema hanehan; nia haraik aihan ba sira nebe hamlaha. Na'i halo ema dadur sai; Na'i loke ema matan delek nia matan. Na'ii foti sira nee neon kraik; Na'i hadomi sira nebe laran los. Na'i bali sira nebe la'o rai, nia tau matan ba feto falukk sira no oan kiak sira, lori ema aat sira ba susar boot" (S 146:7-9). Sei iha tan liafuan sira Salmista nian: "Nia fo isin diak ba ema neon kraik, hodi tau aimoruk ba sira nia kanek ... Na'i foti sira nebe ema hanesan, nia soe ema laran aat ba rai" (S 147:3, 6). Ho liafuan badak, Maromak nia laran sadia laos idea aabstraktu nian, maibe buat nebe konkretu nebe ho nia, nia hatudu nia domin hanesan aman ka inan ida nia, tan hanoin ho domin sira nia oan. Sei la sai esajerasaun ida atu dehan katak ida ne'e domin "hosi kabun" nian. Nia suli hosi laran, nakonu ho laran kmaus no kompaisaun, laran diak no laran sadia.

7. “For his laran sadia endures forever.” Ida mak refran nebe dehan fali iha versikulu ida idak nia rohan iha Salmo 136 bainhira nia haktuir historia Maromak nia hatudu an nian. Ho laran sadia, zakontesimentu hotu Antigu Testamentu nian nakonu ho sentidu maksoin nian. Laran sadia halo Maromak nia historia ho Israel sai historia salvasaun nian. Atu dehan fila fila “tan nia laran sadia hela ba nafatin,” nudar salmu dehan hanesan borus liu tempu no fatin, hodi hatama buat hotu iha misteriu domin rohan laek nian. Ne'e hanesan atu dehan katak la iha ona iha historia, maibe iha moris rohan laek mak Aman laran sadia hateke nafatin ba ema. La'os por akasu mak povu Israel hakarak tau salmu ne'e – nebe nia hanaran “Hallel Boot,”– iha nia loron festa sira nebe importante liu.

Molok atu terus no mate, Jesus reza salmu laran sadia nian ne'e. Mateus koalia kona ba ida ne'e iha ninia Evanjeliu bainhira nia dehan katak, “bainhira sira hananu ona knananuk ida” (26:30), Jesus ho nia eskolante sira ba Foho Oliveira nian. Bainhira nia harii Eukaristia nudar memorial rohan laek kona ba nia an rasik no nia sakrifisu paskua nian, nia halo hatudu an boot ida ne'e iha roman laran sadia. Iha kontestu laran sadia ne'e mos mak tama iha nia terus no mate, hodi hatene momos misteriuu boot domin nian nebe nia sei halo iha krus. Hodi hatene katak Jesus rasik reza salmu ne'e halo nia importante liu mai ita sarani sira, hodi fo desafiu mai ita iha ita nia moris loron loron nian hodi reza liafuan hahi nian hirak ne'e: “tan nia laran sadia hela ba nafatin.”

8. Hodi hateke ba Jesus ho nia matan laran sadia nian, ita koko domin Santissima Trindade nian. Jesus nia misaun nebe nia simu hosi Aman mak atu hatudu misteriu domin Maromak nian tomak. “Maromak domin” (1 Jo 4:8,16), João dehan ba dala uluk no iha ne'e deit iha Sagrada Eskritura tomak. Ema bele hare konkretu domin ne'e iha Jesus nia moris tomak. Ninia An tomak mak domin, domin nebe fo hodi la hein ema atu selu. Relasaun nebe nia halo ho povu nebe hakbesik nia hatudu buat ruma nebe uniku no la bele halo fali. Sinal sira nebe nia halo, liu-liu ba ema maksalak sira, ema kiak sira, sira nebe ema tau ba ninin, sira nebe terus...sira ne'e hotu hakarak hanorin laran sadia. Buat hotu iha nia koalia konna ba laran sadia. La iha buat ida iha nia nebe la iha kompaisaun. Jesus, hare ema lubun boot nee tuir nia hatene katak sira kole no kbiit laek, lakon no mata dalan la iha, no nia hanoin sira tebtebes (cf. Mt 9:36). Ho domin nebe laran sadia nian, nia kuura ema moras sira nebe em lori ba nia (cf. Mt 14:14), no ho deit paun fuan balun ho ikan ruma nia halo bosu ema lubun boot ida (cf. Mt 15:37). Buat nebe halo Jesus book an iha situasaun hirak ne'e hotu mesa laran sadia deit, nebe ho ida ne'e nia le'e ema nebe mai hasoru nia sira nia fuan hodi hatan ba buat nebe sira presisa liu. Bainhira nia hare fetu faluk Naim nian nebe lori nia oan atu hakoi, nia senti laran sadia maka'as ba inan nee halerik ne'e nia terus no nia fo fali ninia oan ba nia hodi hasai nia hosi matebian sira leet (cf. Lc 7:15). Duni sai tiha diabu hosi ema iha rai Geraseno, Jesus saran ba nia misaun ida ne'e: “Ba uma ba o nia maluk sira leet hodi fo hatene ba sira boot oin sa los Na'i halo diak ba o, no oin sa nia hatudu nia laran sadia ba o” (Mc 5:19).

Mateus nia vokasaun mos mosu iha kontextu laran sadia nian. Liu daudaun kobrador imposto nia kartoriu, Jesus hateke ba Mateus. Nia hateke ho matan nebe nakonu ho laran sadia nebe fo perdua ba ema maksalak no kobrador impostu ne'e nia sala man. Kontra eskoolante sira seluk nia laran namlele Jesus fihir nia atu sai Ema Sanulu resin Rua ida. São Beda, bainhira nia halo komentariu kona ba liafuan Evanjeliu ne'e nian, hakerek katak Jesus hateke ba Mateus ho domin laran sadia nia no hili nia: “miserando atque eligendo” (hanoin hodi fihir).[7] Liafuan ne'e impresiona ha'u maka'as nune'e ha'u hili nia nudar ha'u nia lema nudar bispo.

9. Iha aiknanaoik sira kona ba laran sadia, Jesus haturu Maromak nia natureza nudar Aman nebe nunka arende to'o nia perdua ona hahalok aat no manan ona ema nebe fila kotuk ba nia ho kompaisaun no laran sadia. Ita hatene didiak aiknanaoik sira ne'e, liu-liu tolu: bibi nebe lakon, osan nebe lakon, no Aman ho oan mane na'in rua (cf. Lc 15:1-32). Iha aiknanaoik sira ne'e, ita hare Maromak haksolok nafatin, liu-liu bainhira nia fo perdua. Iha sira ita hetan Evanjeliu no ita fiar nia sentru lolos, basa Ita hare laran sadia nudar kbiit ida nebe manan baut hotu, hodi hakonu fuan ho domin no konsola hosi perdaun. Hosi aiknanaoik seluk, ita hetan hanorin importante ida ba ita nia moris sarani. Bainhira Jesus hatan ba Pedro nia pergunta kona ba dala hira mak nia ten ke fo perdua, Jesus dehan: “Ha'u la dehan dala hitu, maibe dala hitunulu dala hitu” (Mt 18:22). Hafoin nia haktuir aiknanaoik kona ba atan nebe “laran

kroat" nebe bainhira nia na'i bolu atu fo fali osan barak, hakneak hodi husu nia laran sadia. Nia na'in kasu nia tusan tomak. Maibe bainhira nia hasoru nia maluk nebe debe nia osan utoan deit hodi hakneak husu laran sadia, atan uluk la hatan hodi hatama nia iha komarka. Nia na'i rona buat ne'e, sai laran nakali tebes hodi bolu fali nia atan ne'e, dehan, "O la bele hatudu laran sadia ba o nia maluk hanesan ha'u hatudu laran sadia ba o?" (Mt 18:33). Jesus remata, "Nune'e mos mak ha'u Aman lalehan sei halo ba imi ida-idak bainhira imi la perdua imi nia maun alin ho fuan tomak" (Mt 18:35). Aiknanoik ne'e iha hanorin klean mai ita ida-idak. Jesus dehan katak laran sadia la'os deit Aman nia hahalok, maibe nia mak sukat atu hatene ninia oan sira lolos. Ho lia badak, Maromak boluu ita atu hatudu laran sadia ba Maromak hatudu uluk laran sadia mai ita. Fo perdua ba ema nebe halo aat ita hatudu momos domin laran sadia nia, no mai ita sarani sira, laran sadia mak buat ida hosi nebe ita la bele halai. Dala ruma susar duni atu fo perdua! Maibe perdaun mak instrumentu nebe Maromak tau iha ita nia liman nebe kbiit laek atu ita bele hetan laran hakmatek. Husik tiha laran nakali, odi, violensa, no vingansa kondisaun nebe ten ke iha atu bele moris haksolok. Tan ne'e, mai ita rona Apsotolu nia liafuan: "Keta husik loron monu ba imi nia laran nakali" (Ef 4:26). Liu buat hotu, mai ita rona Jesus nia liafuan nebe halo laran sadia ideal moris nian ida no kriteriu atu ema bele fiar ita nia fiar: "Rahun diak ba sira nebe laran sadia basa sira sei hetan laran sadia" (Mt 5:7): liafuan rahun diak nebe ita ten ke iha aspirasaun iha Tinan Santu ne'e. Nudar ita bela hare iha Sagrada Eskritura, laran sadia mak liafuan xave nebe hatudu Maromak nia aksaun mai ita. Nia la limita nia an atu koalia kona ba nia domin, maibe nia halo ema hare no koko domin ne'e. Tan domin la bele sai buat abstratu deit. Hosi nia natureza rasik, domin mak buat ruma konkretu: ita hatudu intensaun, atitudi, no hahalok iha ita nia moris loron loron. Maromak nia laran sadia mak nia domin nebe hanoin ita ida-idak. Nia senti responsavel; katak, nia hakarak ita nia diak no nia hakrak hare ita haksolok, nakonu ho ksolok, no hakmatek. Ne'e mak dalan nebe sarani sira nia dommin nebe laran sadia ten ke la'o. Nudar Aman hadomi, nune'e mos oan sira. Nudar nia laran sadia, ita mos iha vokasaun atu laran sadia ba malu.

10. Laran sadia mak aliserse rasik Kreda nia moris nian. Nia atividade pastoral tomak ten ke mosu iha nia laran kmaus nebe nia hatudu ba fiar nain sira; bainhira nia haklaken no bainhira nia fo sasin ba mundu la bele falta iha laran sadia. Kreda nia kredibilidade rasik hare iha oin sa nia hatudu domin nebe laran sadia no kompasivu. Kreda iha "hakarak rohan laek atu hatudu laran sadia".[8] Keta ita haluha kleur ona karik on sa hatudu no moris tuir dalan laran sadia nian. Tentsaun, hosi sorin ida, atu fokus deit ba justisa halo ita haluha katak ne'e pasu uluk, maski nesesariu no la bele lakon. Maibe Kreda presisa liu ba oin hodi to'o ba objetivu nebe aas liu no importante liu. Hosi sorin seluk, ita dehan ho laran susar, ita ten ke simu katak pratika laran sadia falta barak iha kultura nebe luan liu. Iha kasu balun liafuan perese lakon ona. Maibe, bainhira la iha sasin ba laran sadia, moris sai fuan la iha no la buras, hanesan hela iha rai fuik maran. Tempu to'o ona ba Kreda atu foti fali dala ida tan chamada ksolok nia ba laran sadia. Tempu to'o ona atu fila fali ba base hodi tahan ita nia maun alin sira nia kbiit laek no haka'as an. Laran sadia mak kbiit nebe fanu ita fali ba moris foun hodi tau mai ita aten berani atu hateke ba futuru ho esperansa.

11. Ita keta haluha São João Paulo II nia hanorin boot iha nia ensiklikal darua, Dives in Misericordia, nebe iha tempu neba mosu hodi ema la hein, nia tema halo ema barak hakfodak. Iha fatin rua nebe ha'u hakarak dada atensaun. Uluk First, São João Paulo II dehan halo ita hare momos ita haluha ona tema laran sadia iha ita nia kultura ohin loron nian: "Mentalidade ohin loron nian, liu karik ema sira iha pasadu nian, parese kontra Maromak nebe laran sadia, no hakarak hasai hosi moris no halakon iha ema nia fuan idea rasik laran sadia nian. Liafuan no hanoin 'laran sadia' parese halo ema la hakmatek, nebe, tan desenvolvimentu boot iha siensia no teknolojia nebe la hetan uluk iha historia, sai fali rai ne'e nia na'i hodi ukun no domina tiha nia (cf. Gen 1:28). Ukun rai, dala ruma komprende hosi sorin ida deit no la klean, parese la fo fatin ba laran sadia... No ne'e tansa, iha situasaun Kreda no mundu ohin ne'e nian, ema barak no grupu sira, ho naroman fiar maka'as nia fila daudaun, ha'u bele dehan ho espontaneidade ba Maromak laran sadia nian".[9] Mos, São João Paulo II hakarak proklamasan no sasin nebe maka'as no urjente liu ba laran sadia iha mundu ohin loron nian: "Ne'e domin ba ema husu, ba buat hotu nebe ema nian ho tuir ema barak ohin loron nian, hetan ameasa ba perigu boot. Kristu nia misteriu ... obriga ha'u atu haklaken

laran sadia nudar Maromak nia domin nebe laran sadia, nebe hatudu an ita misteriu Kristu rasik. Obriga mos ha'u atu usa duni laran sadia ne'e hodi husu ho laran atu pratika nia iha ita nia tempu susar no kritiku Kreda no nia historia nian".[10] Doutrina ida ne'e importante ohin liu fali uluk nian no merese atu hanorin fali nia iha Tinan Santu ne'e. mai ita rona fali ninia liafuan: "Kreda moris lolos bainhira nia moris tuir no haklaken laran sadia – ida ne'e mak atributu kmanek liu Kriador no Maksoin nian – no bainhira nia lori povu besik ba Maksoin nia laran sadia nia hun. Maromak saran ba Kreda knaar atu sai tau matan no fahi laran sadia".[11]

12. Kreda simu knaar atu haklaken Maromak nia laran sadia. Evanjeliu nia fuan tuku tuku ho laran sadia no nia aten ke to'o ba ema ida-idak nia fuan no hanoin. Kristu nia kaben ten ke adapta nia hahalok tuir Maromak nia Oan Mane nebe ba hakbesik ema ida ida, la taka dalan ba ema ida. Iha ita nia tempu, bainhira Kreda simu knaar evanjelisasaun foun nian, presisa temi fila fila tema laran sadia nian ho entusiasmu no aksaun pastoral nebe hafoun an. Importante tebes ba Kreda no ba kredibilidade ninia liamenon nian katak nia rasik moris tuir no fo sasin ba laran sadia. Nia liafuan no hahalok ten ke hatudu laran sadia, nune'e nia bele book ema nia fuan hodi inspira sira dala ida tan atu buka dalan nebe lori ba Aman Aman. Kreda nia lialos uluk mak Kristu nia domin. Kreda halo nia an atan Ninia domin nian no sai ninia kadoras ba povu hotu: domin nebe fo perdua no hatudu nia an iha saran an. Ne'e duni, iha nebe deit Kreda hela, ema ten ke hare mos Aman nia laran sadia. Iha ita nia parokia sira, iha ita nia comunidade sira, asosiasaun no movimentu sira, ho lia badak, iha nebe deit iha ema sarani, ema hot-hotu bele hetan be matan laran sadia nian.

13. Ita hakarak moris tuir Tinan Jubileu ne'e Iha Na'i nia liafuan nia naroman: laran sadia hanesan Aman. Evanjelista fo hanoin mai ita kona ba Jesus nia hanorin nebe dehan, ³⁶"Buka sai ema laran luak hanesan imi nia Aman laran luak." (Lc 6:36) Ne'e programa moris nian nebe esiji maibe mos riku ho ksolok no dame. Jesus nia haruka ne'e hato'o ba ema hotu nebe hakarak rona nia lian (cf. Lc 6:27). Ne'e duni, atu bele sai laran sadia, uluk knanain, ita ten ke loke ita an atu rona Maromak nia Liafuan. Ne'e katak deskobre fali valor silensiu nian atu bele medita Liafuan nebe mai hasoru ita. Nune'e, ita bele kontempla Maromak nia laran sadia hodi simu nia nudar ita nia estilu moris nian.

14. Peregrinasaun iha fatin espesial iha Tinan Santu, basa nia representa ita ida-idak nia viagem moris ne'e nian. Moris rasik mak peregrinasaun, no ema mak la'o rai, peregrinu ida tuir dalan, la'o daudaun ba fatin nebe nia hakarak ba. Nune'e mos, atu to'o ba Odamatan Santu iha Roma ka fatin seluk iha mundu, ema ida-idak, ida-idak tuir nia kapasidade, ten ke halo peregrinasaun. Ne'e sei sai sinal katak laran sadia mak objetivu ida nebe ita sei to'o ba no presisa dedikasaun no sakrifisiu. Peregrinasaun dudu ba konversaun ba: hodi hakat liu Odamatan Santu, ita sei hetan kbiit atu hakoak Maromak nia laran sadia hodi dedika ita an atu sai laran sadia ho ema seluk nudar Aman laran sadia ho ita. Na'i Jesus hatudu dalan peregrinasaun nian mai ita atu ita bele to'o ita nia objetivu: "Keta hanoin aat ema, no ema sei la hanoin aat imi; keta duu matak ema, no ema sei la duu matak imi. Fo perdua ba, no imi sei hetan perdua. Fo ba, no imi sei simu; ema sei tau ba imi nia liman buat diak barak, hanehan tun, doko tan to'o naresin. Basa imi sura oin sa ba ema, nune'e mos ema sei sura ba imi." (Lc 6:37-38). Na'i husu ita liu buat hotu atu la bele du'u ema hodi kondena. Ema ruma hakarak karik atu hadook an hosi Maromak nia tesi lia, nia la bele halo nia an juiz ba nia maun eh alin. Ema, bainhira nia tesi lia, la hare liu iha leten deit, maibe Aman hare ba klamar nia laran lolos. Aat hira liafuan halo bainhira ema dehan sira tan laran moras! Bainhira ema koaliala aat kona ba ema seluk, sira halo ema hanoin aat sira, estraga sira nia naran diak no halo sira nakloke ba boatus. La tesi lia no la kondena ema katak, iha sentidu positivu, hatene atu simu diak nebe iha ema ida-idak hodi la husik nia terus nebe ita nia tesi lia eh ita nia hanoin katak ita hatene buat hotu kona ba nia bele halo nia. Maibe ida ne'e la to'o atu hatudu laran sadia. Jesus husu mos ita atu fo perdua hodi fo. Atu sai instrumentu laran sadia nian basa ita mak uluk atu simu laran sadia hosi Maromak. Atu sai laran luak ba ema seluk, hodi hatene katak Maromak fakar nia laan diak mai ita ho laran luak boot liu. Ne'e duni, laran sadia hanesan Aman, mak "Iema" Tinan Santu ne'e. Iha laran sadia, ita hetan prova kona ba Maromak nia domin mai ita. Nia saran nia An tomak, nafatin, la husu ita atu selu, la husu fali buat ruma.

Nia mai tulun ita bainhira ita bolu nia. Buat kmanek oin sa Kreda hahu nia orasaun loron loron ho liafuan, “Maromak, mai tulun ha'u ba. Na'i, mai lalais tulun ha'u ba” (S 70:2)! Tulun nebe ita husu mak pasu uluk Maromak nia laran sadia nia mai ita. Nia mai tulun ita iha ita nia kbiit laek. No nia tulun mak tulun atu simu ninia presensa no besik ita. Loron loron, hare nia kommpaisaun, ita mos iha komapisaun ba ema seluk.

15. Iha Tinan Santu ne'e, ita hein atu koko loke ita nia fuan ba sira nebe moris iha sosiedade nia ninin nebe ita nia sosiedade moderna rasik mak halo. Situadaun hira mak halo ema bilan no terus iha ita nia mundu ohin ne'e! Kanek isin nian hira mak ema terus hodi nonok deit basa ema riku halakon sira nia lian hodi la hanoin sira! Iha Jubileu ne'e, Kreda sei senti nia vokasaun atu tau aimoruk ba kanek sira ne'e, atu hakmaan sira ho mina konsolasaun nian, atu tau ligadura ho laran sadia no kura sira ho solidariedade no matan moris. Ita keta monu ba indiferensia nebe halo ema moe ka ba rutin baibain nebe la husik ita deskobre buat foun! Mai ita duni sai sinismu nebe estraga deit! Mai ita loke ita nia matan hodi hare mundu nia susar, ita maun alin sira nebe lakon sira nia dignidade nia kanek, no mai ita simu katak buat ne'e obriga ita atu rona sira nia halerik hodi husu tulun! Mai ita tulun sira ba hodi fo apoiu ba sira atu sira bee senti ita nia presensa, ita nia amizade no ita nia domin nudar maun alin! Mai ita halo sira nia halerik sai ita nian hotu, no hamutuk mai ita hatun muru indiferensia nian nebe dala barak liu ukun ita no taka ita nia laran makerek no egoismu! Ha'u hakarak ho laran manas katak iha Jubileu ne'e nia laran, povu sarani sira bele hanoin hahalok laran sadia nian ba isin no ba klamar. Ne'e sei sai dalan ida atu fanu ita nia konsiensia, nebe dala barak dukur bainhira hare ema kiak sira. No mai ita tama klean liu tan iha Evanjeliu nia fuan ha nebe ema kiak sira koko maka'as Maromak nia laran sadia. Jesus lori ita tama iha hahahlok laran sadia nian ne'e iha nia liafuan nune'e ita bele hatene ita moris duni nudar nia eskolante ka lae. Mai ita deskobre fali hahalok karan sadia ba isin no klamar sira ne'e: fo han ba ema nebe hamlaha, fo hemu ba ema be hamrook, fo hatais ba ema nebe hatais la iha, simu ema la'o rai, tau matan ba ema moras, visita ema iha kommarka laran, no hakoi ema mate. No ita keta haluuha hahalok laran sadia nian ba klamar: fo konseliu ba ema nebe laran namlele, hanorin ema beik, halo ema maksalak fila ba diak, konsola ema nebe neon kraik, fo perdua ba ema nebe hakanek ita, terus ema nia hahalok aat mai ita ho pasiensia, reza ba ema moris no ema mate. Ita la bele halai hosi Na'i nia liafuan sira mai ita, no sira sei sai kriteria atu tesi lia mai ita: ita fo han ba ema hamlaha no fo hemu ba ema nebe hamrook, simu ema la'o rai, fo hatais ba ema nebe hatais la iha, pasa tempu ruma ho ema moras no sira nebe iha komarka ka lae (cf. Mt 25:31-45). Mos, sei husu ita tulun ema sira nebe laran namlele nebe lori sira atu lakon esperansa no dal barak halo sira senti mesak ka lae; ita tulun manan beik nebe ema miliaun ba mliaun moris, liu liu labarik sira nebe la iha meus nebe sira presisa atu sai hosi kiak ka lae; ita hakbesik sira nebe senti mesak no laran terus ka lae; ita fo perdua ba sira nebe halo aat ita hodi hewai forma hotu laran nakali no odi nebe lori ba violensia ka lae; ita iha pasiensia nebe Maromak nebe pasiensia barak mai ita hatudu ka lae, ita temi ita nia maun alin sira iha ita nia orasaun ba Na'i ka lae. Iha sira "kiik ne'e: ida-idak, Kristu rasik iha. Ita bele hare nia isin iha ema nebe ema hanehan, fo terus, baku, falta hahan no ema lori ba rai liur nia isin ... nebe presisa atu ita rekoniese, kona, no tau matan ba nia. Ita keta haluha São João da Cruz nia liafuan: “ita prepara daudaun atu husik moris ne'e, sei tesi lia tuir ita nia domin.”[12]

16. Iha Evanjeliu Lucas nian, ita hetan elementu importante ida tan nebe sei tulun ita moris tuir Jubileu ho fiar. Lucas hakerek katak Jesus, iha loron Sabadu ida, fila ba Nazaré no, tuir nia lisan, tama iha entered the sinagoga. Sira bolu nia atu le'e Eskritura hodi fo komentariu kona ba nia. Liafuan hosi Livru Isaias nian iha nebe hakerek hela: “Na'i nia Espiritu iha Ha'u, basa Nia foti tiha Ha'u atu haklaken liafoun diak ba kiak sira; ¹⁹Nia haruka Ha'u atu haklaken maksoin ba dadur sira no halo matan delek sira hare; atu soi sira nebe ema hanehan, hodi haklaken Na'i nia tinan rahun kmanek nian.” (Is 61:1-2). “Tinan ida Na'i nia rahun kmanek nian” eh “laran sadia”: ne'e mak Na'i haklaken no ne'e mak buat nebe ita hakarak moris tuir ohin. Tinan Santu ne'e sei lori ba oin Jesus nia misaun nia rikuso nebe lian fali iha prfeta nia liafuan: atu lori liafuan no hahalok konsolasaun nian ba ema kiak, atu haklaken liberdade ba sira nebe kesi metin ho forma foun atan nian ita sosiedade moderna, atu fo fali matan diak ba sira nebe la bele hare ona tan sira hanoin deit sira an, atu fo fali dignidade ba sira hotu nebe ema hasai tiha ona nia.

Ema bele hare fali dala ida tan Jesus nia liafuan iha resposta fiar nian nebe sarani sira simu vokasaun atu atu fo sasin. Apostolu nia liafuan sira akompania ita ba: ida nebe halo hahalok laran sadia nia, nia halo ba ho ksolok (cf. Rom 12:8).

17. Kuaresma iha Tinan Jubileu ne'e nia laran mos sei moris maka'as liu tan nudar momentu privilejiadu atu selebra no koko Maromak nia laran sadia. Pajina hira Sagrada Eskritura nian diak los ba meditasaun iha semana sira Kuaresma nian bele tulun ita deskobre dala ida tan Aman nia laran sadia! Ita bele repete the profeta Miqueias nia liafuan hodi halo sira sai ita rasik nian: Ita, O Na'i, mak Maromak nebe hasai laran aat hodi fo perdua ba sala sira, nebe la rai hirus ba nafati maibe, haksolok atu hatudu laran sadia. Ita o Na'i, sei fila mai ami hodi sadia ita nia povu. Ita sei sama rahun ami nia sala hodi soe sira ba tasi laran (cf. 7:18-19). Ita bele medita ho konkretu pajina sira profeta Isaias nian ita tempu orasaun, hadera an no hahalok karidade nian na'e: "La'os hadera an ne'e mak ha'u hakarak: kore tali laran aat nian, hasai naha iha ema nia kabas, husik ema nebe ema hanehan sai livre, no halo rahun naha hotu? La'os hodi fahe imi nia hahan ho ema nebe hamlaha, no lori ema kiak nebe uma la iha ba imi nia uma; bainhira imi hare ema nebe hatais la iha, atu taka nia no la subar ii an hosi imi nia isin rasik? Nune'e imi nia naroman sei nabilan hanesan rai hun mutin, no imi nia moras sai diak lalais, imi nia laran los sei la'o iha imi nia oin, Na'i nia gloria sei defende imi hosi kotuk. Hafoin imi sei bolu, no Na'i sei hatan; imi sei hakilar, no nia sei dehan, Ha'u mak ne'e. Imi hasai karik hosi imi leet naha hatudu liman ba ema no koalia liafuan aat, imi fakar karik immi an ba ema nebe hamlaha no halo tuir ema nebe terus nia hakarak, nune'e imi nia naroman sei nabilan iha nakukun laran no imi nia nakukun sei sai hanesan loron fahe rua. No Na'i sei la'o nafatin iha imi oin, hodi halo tuir imi nia hakarak ho buat diak sira, hodi halo imi nia ruin sira sai maka'as; no imi sei sai hanesan jardim nebe ema rega didiak, hanesan be matan ida, nebe sei la maran" (58:6-11).

Inisiatia "24 Oras ba Na'i," nebe sei selebra iha Sexta feira no Sabadu molok Semana dahat Kuaresma nian, sei hala'o iha diocese ida-idak. Ema barak, mos foinsa'e sira, fila ba Sakramentu Rekonsiliasaun nian; hosi experiencia ne'e sira deskobre fali dalan nebe fila ba Na'i, momentu moris orasaun intensiva nian no hetan sentidu ba sira nia moris. Mai ita tau dala ida tan Sakramentu Rekonsiliasaun nian ne'e iha sentru nune'e nia sei halo ema bele kona Maromak nia laran sadia nia kmanel ho sira nia liman rasik. Ba ema maksalak ida-idak nebe hakribi sala, nia sei sai be matan lolos dame klamar nian. Ha'u sei la kole insiste katak amlulik sira nebe fo konfesa ten ke sai sinal lolos Aman nia laran sadia nian. Ita la sai konfesor diak teki-teki. Ita sai konfesor diak bainhira, uluk knanain, ita husik ita nia an sai ema maksalak nebe buka Maromak nia laran sadia. Ita keta haluka katak atu sai konfesor katak partisipa iha Jesus rasik nia misaun atu sai sinal konkretu Maromak nia domin nebe fo perdua no salva. Ita amlulik sira simu tiha presente Espiritu Santu nian atu fo perdua ba sala sira, no ita iha responsabilidade ba ida ne'e. Ita la iha kbiit atu ukun sakramentu ne'e, lae, ita atan siak Maromak nia laran sadia nian hosi nia. Konfesor ida-idak ten ke simu sarani sira nudar Aman iha aiknaoik oan be lakon nian: Aman nebe halai hasoru nia oan maski nia halakon ona nia liman rohan. Maromak bolu konfesor sira atu hakoak ema maksalak nebe hakbriki sala nebe filla mai uma hodi hatudu ksolok tan nia fila mai fali. Ita keta kole sai ba liur ba oan seluk nebe hamriik iha liur, la hatene haksolok, atu esplika ba nia katak nia hanoin la justu no la iha sentidu bainhira hare hosi Aman nia laran sadia rohan laek. Konfesor sira keta husu pergunta nebe la folin buat ida, maibe hanesan Aman iha aiknanoi, teri netik liafuan nebe oan prepara tiha ona, nune'e konfesor sira sei aprende atu simu ema nia lian nebe husu tulun no laran sadia nebe suli sai hosi ema maksalak ida-idak. Ho liafuan badak, konfesor sira ten ke sai nafatin sinal laran sadia nia fatin aas iha fatin hotu , no iha situasaun hotu.

18. During Kuaresma Tinan Santu ne'e nian, ha'u hanoin atu haruka sai misionariu sira laran sadia nian. Sira sei sai sinal Kreda nia hanoin nudar inan ba Maromak nia povu, hodi halo sira tama ba rikusoio klean miserou ne'e nebe fundamental liu ba fiar. Sei iha amlulik nebe ha'u sei fo autorisasaun atu fo perdua sala nebe reservadu ba Santa Se, atu ema sira bele hare momos liu tan nia sira nia mandatu nia luan. Liu buat hotu, sira sei sai sinal Aman nia laran nebe pronto atu simu sira nebe buka nia perdaun. Sira sei sai misionariu laran sadia nian basa sei sei fasilita enkontru nebe ema nian lolos, hun liertasaun nian, riku ho responsabilidade at manan ostakulu sira no hahu fali moris tuir sira nia Baptismu. Iha sira nia misaun

Apostolu nia liafuan sei ukun sira: “Basa Maromak saran tiha ema hotu ba disobediensa, atu nia bele iha laran sadia ba ema hotu” (Rom 11:32). Tebes, ema hotu, la eskluui ema ida, simu vokasaun atu rona lia nebe bolu nia ba laran sadia. Misionariu sira ne'e moris tuir vokasaun ida ne'e ho seguransa katak sira bele hateke ba Jesus, “amlulik boot nebe laran sadia no laran metin hodi serbi Maromak” (Heb 2:17). Ha'u husu ha'u nia alin bispo sira atu konvida no simu misionariu sira ne'e nune'e sira bele sai, uluk knanain, Pregador laran sadia nian nebe halo ema tuir. Diosese ida-idak organisa ba “misaun ba povu” nune'e misionariu sira ne'e bele sai haklaken nain ksolok no perdua nian. Husu bispo sira atu selebra Sakramentu Rekonsiliasaun nian ho sira nia povu nune'e tempu grasa nian nebe Tinan Jubileu ne'e fo possibilidade ba Maromak nia oan sira bele la'o fali tuir dalan ba Aman nia uma. Amlulik sira, liu-liu iha tempu liturjiku Kuaresma nian, sai badinas ba hodi bolu fali sarani sira ba "kadunan grasa nian, au ita bele simu laran sadia hodi hetan grasa” (Heb 4:16).

19. Lia menon laran sadia nian bele to'o ba ema hot-hotu ba, no ema ida keta tilun diuk ba lian nebe bolu ema atu koko laran sadia. Haq'u hato'o ha'u nia konvite ba konversaun ho laran manas liu tan ba sira nebe sira nia hahalok hado'ok sira hosi Maromak nia grasa. Ha'u hanoin liu-liu ema sira, mane no fetu, nebe pertense ba organisasaun kriminosu sira. Ba sira rasik nia diak, ha'u husu sira tu muda sira nia moris. Ha'u husu iha Maromak nia Oan Mane nia naran, nebe hewai sala, maibe nunka hewai ema maksalak. Keta monu ba lasu boot nebe hanoin katak moris ne'e depende deit iha osan no, kompara ho osan, buat seluk la iha folin eh dignidade. Ida ne'e la buat seluk maibe bosok deit!

Ita la bele lori osan ho ita iha moris liu ida ne'e. Osan la lori ksolok mai ita. Violensia nebe ita halo atu halot rikuso nebe hoban ho ran la halo ema kbiit nain ka moris rohan laek.

Ema hot-hotu, sedu ka tarde, sei simu Maromak nia tesi lia hosi nebe ema ida la bele halai.

Ha'u hato'o mos konvite ne'e ba sira nebe halo ka halo parte iha korupsaun. Kanek dois ida ne'e sala boot nebe hakilar ba lalehan hodi husu vingansa, basa nia amesa fundasaun rasik moris ema ida-idak nian no mos sosiedade nian. Korupsaun la husik ita hare ba futuru ho esperansa, basa nia karak aat estraga ema kbiit laek nia planu hodi sama ema kiak sira nebe kiak liu. Korupsaun ne'e aat ida nebe tama iha hahalok ida-idak moris lor-loron nian no daet maka'as, hodi halo eskandalu ba ema hotu. Korupsaun mak sala nebe halo ema nia fuan tos hodi tau iha Maromak nia fatin lia bosok katak osan mak forma kbiit nian. Korupsaun mak hahalok nakukun nian, nebe intriga no la konfia malu haburas. "Corruptio optimi pessima", (Ema diak liu sai aat aat liu) São Gregorio Magno dehan lolos, hodi dehan katak la iha ema nebe la hetan tentasaun ne'e. Ita hakarak karik duni sai nia hosi ita ida-idak no ita nia sosiedade nia nia moris, ita presisa prudensia, vigilansia, lealdade, transparensia, hamutuk ho aten berani atu fo sai buat naran deit nebe la los. Ita la hafunu nia iha ema hotu nia oin karik, sedu ka tarde ema hotu sei hola parte iha nia, no nia sei estraga ita nia esistencia. Ne'e mak momentu diak atu muda ita nia moris! Ne'e mak tempu atu husik book ita nia fuan! Bainhira ita hamriik iha hahalok aat nia oin, no mos iha krimi nebe seriu liu, tempu mak ne'e atu rona ema sala laek nia halerik, ema nebe lakon sira nia sasan, sira nia dignidade, sira nia sentidu. To'o sira nia moris rasik. Atu belit ba dalan aat nian sei halo ema enganadu no laran susar. Moris lolos la hanesan ne'e. Maromak nunka kole lolo liman mai ita. Nia prontu nafatin atu rona, nudar ha'u mos no ha'u nia maluk bispo sira no amlulik sira. Buat nebe ema presisa deit mak simu konvite ba konversaun hodi submete an ba justisa iha tempu espesial laran sadia nian nebe Kreda oferese.

20. Sei la sala iha momentu ne'e atu hanoin fali relasaun justisa no laran sadia. Sira rua ne'e la'os realidade nebe kontra malu, maibe dimensaun rua realidade ida deit nebe loke an neineik to'o nia sai realisaun tomak domin nian. Justisa mak konseptu fundamental ida sosiedade sivil nian, nebe ukunfuan sei ukun. Mos ema komprende justisa nudar ida nebe pertense baema ida-idak. Iha Biblia, iha referensia barak ba Maromak nia justisa no ba Maromak nudar "juiz". Iha fatin sira ne'e, ema komprende justisa nudar observansa kompleta Ukunfuan nian no komportamentu ema Israel ida-idak tuir Maromak nia ukunfuan sira. Maibe visaun ida ne'e, dala barak, lori ba legalismu hodi has hare la los sentidu orijinal justisa nian no halo la klaru nia valor lolos. Atu manan perspektiva legalista ne'e, ita presisa hanoin fali katak iha Sagrada Escritura, justisa mak haluha an tomak atu tuir Maromak nia hakarak. Ba nia parte, Jesus koaliala dala barak kona ba fiar nebe importante liu fali observansa ukunfuan nian. Iha sentidu ne'e mak ita ten ke

komprende ninia liafuan bainhira, tur hela iha meja hamutuk ho Mateus no publikanu sir seluk, nia dehan ba ema feriseu sira nebe murmura hasoru nian, “Ba aprende liafuan hirak ne'e katak sa 'Ha'u hakarak laran sadia la'os sakrifisiu. Ha'u mai la'os atu bolu ema diak, maibe ema maksalak” (Mt 9:13). Kontra visaun justisa nian nudar observansa ukunfuan sira nian deit nebe tesi lia ba ema hodi fahe deit ba grupu rua – ema los no ema maksalak – Jesus hakarak hatudu presente boot laran sadia nia nebe buka ema maksalak hodi oferese ba sira perdua no salvasaun. Ema bele hare tansa visaun lebertadora ne'e laran sadia nian mak be matan moris foun nian, ema fariseu sira no mestre ukunfuan sira seluk hewai Jesus. Iha sira nia haka'as an atu sai laran metin ba ukunfuan deit, sira tau naha ba ema seluk nia kabas hodi estraga Aman nia laran sadia. Apelu ba observansa fiel ukunfuan nian la bele hasai atensaun ba buat sira nebe kona ema nia dignidade. Apelu nebe Jesus halo ba textu hosi profeta Oseias – “Ha'u hakarak domin laos sakrifisiu” (6:6) – importante kona ba buat ne'e. Jesus dehan katak, hori ohin ba oin, ukuunfuan moris nian ba nia eskolante sira ten ke tau laran sadia iha sentru, nudar Jesus rasik hatudu bainhira nia han hamutuk ho ema maksalak sira. Dala ida tan, hatudu iha ne'e katak laran sadia mak aspektu fundamental Jesus nia misaun nian. Ida ne'e desafiu boot duni ba sira nebe rona nia, nebe tau linha respeitu ba ukunfuan nian. Maibe Jesus fali hakat liu ukunfuan; ema sira nebe nia la'o hamutuk nebe ukunfuan hare nudar ema maksalak halo ita hare momos ninia laran sadia nia klean. Apostolu Paulo la'o viagem nebe hanesan. Molok nia enkontro ho Jesus iha dalan ba Damasco, nia saran nia moris hodi tuir justisa ukunfuan nian ho laran manas tebes (cf. Phil 3:6). Ninia konversaun ba Kristu lori nia atu fila visaun neba sai kontrariu, to'o puntu nebe nia sei hakerek ba ema Galasia sira: “Ita fiar ona iha Kristu Jesus, atu ita hetan justifikasaun hosi fiar ina Kristu, la'os hosi hahalok ukunfuan nian, basa hosi hahalok ukunfuan nian ema ida sei la hetan justifikasaun” (2:16). Paulo nia komprensaun justisa nian muda radikal. Nia tau ona fiar uluk, laos justisa. Salvasaun mai la'os hosi observansa ukunfuan nian, maibe hosi fiar iha Jesus Kristu, nebe iha nia mate no moris hias lori salvasaun mai hamutuk ho laran sadia nebe justifika. Maromak nia justisa sai ona kbiit libertadora ba sira nebe sala no nia resultadu sira hanehan. Maromak nia justisa mak nia laran sadia (cf. S 51:11-16).

21. Laran sadia la kontra justisa maibe esprime Maromak nia dalan atu lolo liman ba ema maksalak ida, hodi oferese ba nia tempu no fatin ida tan atu hateke ba nia an, muda no fiar. Profeta Oseias nia esperiensa bele tulun ita hare dalan nebe laran sadia ba liu fali justisa. Tempu iha nebe profeta moris dramatiku liu iha historia povu judeu nian. Reinu namlele hela atu monu ba aat boot, povu laran la metin ba aliansa; sira ses hosi Maromak nia dalan no lakon sira bei-ala sira nia fiar. Tuir ema nia hanoin, parese los katak Maromak hanoin ona atu hewai povu nebe laran la metin; sira la tuir ona sira nia aliansa ho Maromak, nune'e merese kastigu los: ho liafuan seluk, soe hosi sira nia rai. Profeta nia liafuan dehan duni ida ne'e: “Sira sei la fila ba rai Ejito, no Asiria sei sai sira nia liurai, basa sira lakohi fila fali mai ha'u” (Os 11:5). Maibe, liu tiha liafuan kona ba justisa ne'e, profeta muda nia liafuan radikal liu hodi hatudu Maromak nia oin lolos: “Oin sa ha'u bele husik o, O Efraim! Oin sa ha'u bele saran o ba inimigu, O Israel! Oin sa ha'u bele halo o hanesan Adama! Oin sa ha'u bele trata o hanesan Seboim!

13 Ha'u nia fuan hakiduk iha ha'u laran, ha'u nia laran sadia sai manas no mamar. Ha'u sei la halo tuir ha'u nia laran nakali, ha'u sei la estraga Efraim; basa ha'u Maromak la'os ema, ida nebe Santu iha imi nia leet, no ha'u sei la mai atu estraga” (11:8-9). Santo Agostinho, hanesan atu halo komentariu kona ba liafuan hirak ne'e dehan, “lalais ba Maromak tahan nia laran nakali liu fali laran sadia”. [13] Nune'e duni.

Maromak nia laran nakali hela deit tempu uitoan, laran sadia ba nafatin. Maromak limita nia an ba justisa deit, nia sei la sai ona Maromak, maibe sei sai hanesan ema nebe husu deit katak ema halo tuir ukunfuan. Maibe justisa deit la to'o. Esperiansia hatudu katak apelu ba justisa mesak sei resulta ba estragus. Tan ne'e mak Maromak ba liu fali justisa ho nia laran sadia no perdaun. Ne'e la dehan katak bele halakon justisa nia folin ka halo nia la presisa. Kontrariu, ema naran deit nebe halo sala ten ke selu nia folin. Maibe ida ne'e mak konversaun hahu deit, la'os nia rohan, basa ema ida hahu senti Maromak laran midar no laran sadia. Maromak la nega justisa. Maibe Nia falun nia no ba liu tan nia ho eventu nebe boot liu ihha nebe ita koko domin nudar fundasaun justisa lolos nian. Ita hakarak hadook an hosi hanoin sala nebe São Paulo siak ema judeu sira ninia tempu nian, ita ten ke fo atensaun liu tan ba buat nebe nia dehan: “Basa, hodi sai beik kona ba laran los nebe mai hosi Maromak, hodi hakarak halo sira nian deit, sira la hakruuk ba

Maromak nia laran los. Basa Kristu mak ukunfuan nia rohan, atu ema hot-hotu iha fiar hetan justifikasaun” (Rom 10:3-4). Maromak nia justisa mak nia laran sadia nebe nia fo ba ema hot-hotu nudar grasa nebe suli hosi Jesus Kristu nia mate no moris hias. Nune'e Kristu nia Krus mak Maromak nia tesi lia mai ita hotu no ba mundu tomak, basa hosi krus ne'e, Nia offerrese mai ita serteza domin no moris foun nian.

22. Jubileu ida mos kona ba haraik induljensia sira. Lisan ne'e sei hetan sentidu importante liu tan iha Tinan Santu Laran sadia nian. Maromak nia perdaun la hatene rohan. Iha Jesus Kristu nia mate no moris hias, Maromak hatudu liu tan nia domin no nia kbiit atu halkan ema nia sala hotu. Rekonsiliasaun ho Maromak bele mosu tan misteriu paskua nian no Kreda nia mediasaun. Nune'e Maromak prontu nafatin atu perdua, no nunkka kole fo perdua ho dalan nebe hafoun an nafatin no halo ema hakfodak. Maibe mos, ita hotu hatene esperiensia sala nian. Ita hatene katak Maromak bolu ita ba perfeksaun (cf. Mt 5:48), maibe ita senti naha todan sala nian. Maski ita senti grasa nia kbiit, ita senti mos sala nia resultadu nebe marka ita nia natureza nebe monu ona. Maski ita simu ona perdua, ita nia sala nia resultadu sei hela hodi kontra malu. Iha Sakramentu Rekonsiliasaun nian, Maromak perdua ita nia sala, nebe nia kasu duni; maibe ita nia sala husik efeitu negativu iha oin sa ita nia hanoin no book an. Maromak nia laran sadia maka'as liu fali ida ne'e. Sai induljensia iha Aman nia parte, nebe hosi Kristu, nia kaben, ninia Kreda, to'o ba ema maksalak hodi hasai hosi nia restu nebe sala nia resultadu husik iha nia, hodi fo kbiit ba nia atu book an ho karidade, atu sai boot iha domin liu fali monu fali ba sala. Kreda moris iha santu sira tulun malu nia laran. Iha Eukaristia, tulun malu komunian ne'e, nebe mak presente hosi Maromak, sai uniaun espirtual nebe liga ita ba santu no beatu sira nebe sura la bele (cf. Rev 7:4). Sira nia santidade mai atu tulun ita nia kbiit laek ho dalan sira nebe halo Kreda, ho nia orasaun nudar inan no ho nia moris, hametin balun nia kbiit laek ho sira seluk nia kbiit. Nune'e, atu moris induljensia Tinan Santu ne'e nian katak atu hakbesik ba Aman nia laran sadia ho hatene lolos katak nia perdaun to'o ba fiar nain nia moris tomak. Atu manan induljensia ida mak atu koko Kreda nia santidade, nebe fo ba ea hotu Kristu nia redensaun nia fuan sira nune'e Maromak nia domin no perdua bele to'o ba fatin hotu. Mai ita moris Jubileu ne'e ho laran, hodi husu Aman. hodi kbiit, atu perdua ita nia sala sira no fase ita iha nia laran sadia “induljensia.”

23. Iha aspeitu laran sadia nebe ba liu Kreda nia rohan. Ne'e kona ba Judaismu no Islam, sira rua ne'e hare laran sadia nudar Maromak nia atributu nebe importante liu. Israel mak uluk atu simu revelasaun ida ne'e nebe kontinua iha historia nudar be matan rikuso rohan laek nebe atu hato'o ba ema hotu. Nudar ita hare ona, pajina sira Antigu Testamentu nian nakonu ho laran sadia, basa sira haktuir Na'i nia hahalok sira ba nia povu iha momentu susar liu iha sira nia historia. Iha naran barak nebe Islam hanaran Kriador mak “Laran sadia no laran diak”. Invokasaun ida ne'e rona dala barak hosi fiar nain Muslim sira nian nebe senti katak Maromak akompania sira no fo apoiu ba sira ho laran sadia iha sira nia kbiit laek loron loron nian. Sira fiar mos katak la iha ema nebe bele limita Maromak nia laran sadia basa nia odamatan nakloke nafatin. Ha'u fiar katak Tinan Jubileu ne'e nebe selebra Maromak nia laran sadia sei haburas enkontru ho relijiaun hirak ne'e no ho lisan relijiaun nian seluk tan; nia loke ita ba dialogu nebe diak liu atu ita bele hatene no komprende malu liu tan; enkontru ne'e halakon hanoin klout no falta respeitu, hodi kasu forma hotu violensia no diskriminasaun.

24. Ha'u nia hanoin fila ba Inan Laran Sadia nian. Nia oin midar tau matan mai ita ba iha Tinan Santu ne'e, atu ita hotu bele deskobre ksolok Maromak nia laran diak nian. La iha ema ida nebe hatene lolos misteriu inkarnasaun nia hanesan Maria. Nia moris tomak forma an tuir presensa laran sadia nebe halo an ba ema. Ida nebe hedi iha krus no moris hias fali nia Inan tama tiha iha santuariu Maromak nia Laran Sadia nian basa nia hola parte klean liu iha ninia domin nia misteeriu. Maromak hili tiha nia nudar Inan ba Maromak nia Oan, Maria, hori uluk kedas, forma an hosi Maromak nia domin atu sai Arka Aliansa nia iha Maromak no ema sira leet. Nia rai hela maromak nia laran sadia iha nia fuan iha armonia diak los ho nia Oan Jesus. Nia knananuk hahi nian, nebe nia hananu iha Isabel nia uma odamatan, koalia kona ba Maromak nia laran sadia nebe to'o hosi “otas ba otas” (Lc 1:50). Ita mos tama iha Virjem Maria nia liafuan profetiku ne'e. Ida ne'e sei sai be matan laran hakmatek no kbiit mai ita bainhira ita hakat ba

odamatan Tinan Santu ne'e atu koko Maromak nia laran sadia nia fuan sira. Iha Krus hun, Maria, hamutuk ho João, eskolante domin nian, sasin liafuan perdaun nian nebe Jesus dehan. Espresaun aas liu laran sadia nian ne'e ba sira nebe hedi nia ba krus hatudu mai ita puntu nebe Maromak nia laran sadia bele to'o. Maria fo sasin katak Maromak nia Oan nia laran sadia la hatene rohan no to'o ba ema hot-hotu, la taka ba ema ida. Mai ita koalia ba nia iha liafuan Salve Rainha nia, orasaun nebe tuan liu maibe foun nafatin, atu nia nunka kole fila nia matan laran sadia nian mai ita, hodi halo ita kontempla laran sadia nia oin, nia Oan Jesus. Ita nia orasaun to'o mos ba santu no beatu sira nebe halo Maromak nia laran sadia sira nia moris nia misaun. Ha'u hanoin liu-liu kona ba apostolu boot laran sadia, Santa Faustina Kowalska. Nia, nebe tama klean ba Maromak nia laran sadia, reza mai ita hodi hetan mai ita grasa hodi moris no la'o tuir Maromak nia laran sadia no ho konfiansa nebe la namlele iha nia domin.

25. Ne'e duni, ha'u apresenta, Tinan Jubileu extra-ordinariu ne'e nebe sei dedika ba moris iha ita nia moris loron loron nian laran sadia nebe Aman hato'o nafatin mai ita. Ihha Tinan Jubileu ne'e, mai ia husik halo ita hakfodak. Nia nunka kole loke nia fuan nia odamatan hodi dehan fila fila katak nia hadomi ita no hakarak fahe nia domin ho ita. Kreda senti nesesidade urjenti atu haklaken Maromak nia laran sadia. Nia moris autentiku no ema bele fiar deit bainhira nia sai lia nain lolos laran sadia nian. Nia hatene nia knar uluk nian, liu liu iha momentu nebe nakonu ho esperansa no sinal lia la tuir malu nian, mak atu lori ema hotu ba misteriu Maromak nia laran sadia hodi kontempla Kristu nia oin. Uluk knanain, Kreda iha vokasaun atu sai sasin nebe ema bele fiar ba laran sadia, hodi profesa nian no moris nia nudar Jesus Kristu nia revelasaun nia sentru. Hosi Trindade nia fuan, hosi Maromak nia misteriu nia laran, mota boot laran sadia nian suli mai no naresin ba nafatin. Ida ne'e bematane never nunka sei maran, biar ema barak kuru hosi nia. Bainhira deit ema presisa, nia bele hakbesik mai, basa Maromak nia laran sadia nuka hotu. Misteriu ne'e nia klean nebe haleu nia la hotu hanesan rikuso nebe suli sai hosi nia. Iha Tinan Jubileu ne'e, Kreda hato'o ba Maromak nia liafuan nebe lian maka'as no momos nudar lia menon no sinal perdaun, kbiit, tulun no domin. Kreda keta kole hato'o laran sadia, no pasiensia nafatin bainhira nia oferese kommaisaun no konsolasaun. Kreda sai ema ida-idak nia lian ba hodi dehan fila fila: "Hanoin ita nia laran sadia, O Na'i, no ita nia domin nebe la doko, basa sira hori uluk kedas" (S 25:6). Hato'o iha Roma, iha São Pedro, iha loron 11 Abril, Vigilia II Domingo Paskua nian, eh Domingo Maromak nia Laran Sadia nian, iha tinan ita Na'i nian 2015, datolu ha'u nia Pontifikadu nian.

FRANCISCUS

[1] Cf. Second Vatican Ecumenical Council, Dogmatic Constitution on Divine Revelation Dei Verbum, 4.

[2] Opening Address of the Second Vatican Ecumenical Council, Gaudet Mater Ecclesia, 11 October 1962, 2-3.

[3] Speech at the Final Public Session of the Second Vatican Ecumenical Council, 7 Dezembro 1965.

[4] Cf. Second Vatican Ecumenical Council, Dogmatic Constitution on the Kreda Lumen Gentium, 16: Pastoral Constitution on the Kreda in the Modern World Gaudium et Spes, 15.

[5] Saint Thomas Aquinas, Summa Theologiae, II-II, q. 30. a. 4.

[6] XXVI Sunday in Ordinary Time. This Collect already appears in the eighth century among the euchological texts of the Gelasian Sakramentary (1198).

[7] Cf. Homily 22: CCL, 122, 149-151.

[8] Apostolic Exhortation Evangelii Gaudium, 24.

[9] No. 2.

[10] Saint João Paul II, Encyclical Letter Dives in Misericordia, 15.

[11] Ibid., 13.

[12] Words of Light and Love, 57.

[13] Homilies on the Salms, 76, 11.

© Copyright - Libreria Editrice Vaticana